

²⁴ Докладная записка киевского военного, подольского и волынского генерал-губернатора министру внутренних дел от 13 марта 1864 года // ЦДІАК. – Ф. 442. – Оп. 626. – О.з. 550. – А.с. 6–11.

²⁵ Судебно-статистические сведения и соображения о введении судебной реформы по Подольской губернии // Судебно-статистические сведения и соображения о введении в действие судебных уставов 20-го ноября 1864 года (по 32 губерниям). – Ч. 2. – СПб. : Тип. Правит. Сената. – 1866. – С. 21.

²⁶ Список чинам правительствующего сената и министерства юстиции за 1866 год. – СПб. : Тип. Правит. Сената. – 1866. – С. 195–200.

²⁷ Там само. – С. 162–167.

²⁸ Там само. – С. 253–259.

Резюме

У статті розглянуті особливості комплектування штату судових слідчих в українських губерніях Російської імперії у першій половині 60-х років XIX ст. Визначені основні підходи та мотивація царської адміністрації при вирішенні питань підбору кадрів.

Ключові слова: судові слідчі, попереднє слідство, органи слідства, комплектування штату, Судова реформа, судові установи.

Резюме

В статье рассмотрены особенности комплектования штата судебных следователей в украинских губерниях Российской в первой половине 60-х гг. XIX ст. Охарактеризованы основные подходы и мотивация царской администрации при решении вопроса подбора кадров следственного аппарата.

Ключевые слова: судебные следователи, предварительное следствие, орган следствия, комплектование штатов, Судебная реформа, судебные учреждения.

Summary

The article considered features of completing state judicial investigators in the Ukrainian provinces of the Russian Empire in the first half of 60th years of the nineteenth century. The basic approaches and motivation of the royal administration in matters of staffing.

Key words: inquiry, inquiry agencies, investigation agencies, staffing, Courts reform, courts agencies.

Отримано 28.11.2011

О. Й. ВОВК

Олександр Йосипович Вовк, кандидат юридичних наук, викладач Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ – ДЖЕРЕЛО МІСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст.

Система місцевого самоврядування загалом та міського зокрема в сучасній Україні потребують нагального реформування для проведення якого необхідне якісне юридичне забезпечення у вигляді підготовки та ухвалення різних за юридичною силою нормативно-правових актів з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду та на основі вітчизняних традицій.

Метою наукового дослідження даної статті є характеристика таких джерел міського права України, як Литовські статuti, що були чинними правовими актами в українських містах протягом 300 років. Новизну теми обґрунтовано тим, що хоча окремі питання, пов'язані з Литовськими статутами як пам'ятками права України розкривалися у науковій літературі останніх років, зокрема у працях С. Макаручука. «Писемні джерела в історії України» (Л., 1999), А. Павлова «Литовський статут та Магдебурзьке право: їх роль у розвитку торгівлі і митної справи на Київщині (XV–XVII ст.)» (К., 2003), С. Лазутки «Первый Литовский статут (1529)» (Вильнюс, 2004), І. Терлюка «Джерела та кодифікація права в російській Україні XIX століття» (Л., 2005), Э. Гудавичус «История Литвы с древнейших времен до 1569 года» (М., 2005), А. Резнікова «Магдебурзьке право: українські варіації на тему європейських традицій (історико-правовий нарис)» (Луганськ, 2006), М. Кобилецького «Магдебурзьке право в Україні (XIV – першої половини XIX ст.: історико-правове дослідження)» (Львів, 2008) та інших, однак в історико-правовому аспекті як джерело міського права України XVI – першої половини XIX ст. детально не досліджено.

Міське право українських міст XVI – першої половини XIX ст. являло собою сукупність норм, що регулювало суспільні відносини між різними верствами міського населення з питань функціонування системи

самоврядування. Автор статті в принципі погоджується точкою зору В. Кіселичника, що в період Середньовіччя поняття «міське право» застосовувалося принаймні у трьох значеннях: природне право громади на самоврядування, основою якого є свобода громадян, право на самоврядування з власним судочинством, право участі в управлінні торговельними і ремісничими об'єднаннями, право на фортифікаційні споруди, а також право на прийняття власних статутів; право як сукупність актів органів міського самоврядування, звичаєве право, яке сформувалося в умовах міста; право на здобуття міського громадянства, тобто правовий зв'язок між міщанами та міською громадою¹. Таке визначення міського права можна застосувати і до нового часу в історії України. Міське право було підгалуззю земського (державного) права, яке містило норми судово-адміністративного, фінансового, військового, земельного, торгового та інших інститутів права, тому його можна визначити як комплексне.

Під джерелами міського права зазначеного періоду в юридичному розумінні автор статті визначає зовнішні форми вираження і закріплення правових норм, які схвалюються компетентними органами з метою регулювання особистих немайнових і майнових відносин. Джерела міського права можна класифікувати за різними критеріями: за правовою формою; за суб'єктами ухвалення і нормотворчості; за сферою дії і ступенем загальності; за характером волевиявлення; за часом і сферою дії тощо. Найдоцільнішою є класифікація джерел міського права за юридичною силою.

Особливе місце серед історичних джерел українського міського права займає Статут Великого князівства Литовського 1529 р. Концепцію єдиного, загальнодержавного збірника кодифікованого права, з нормами майже всіх галузей, що сформувалася на початку XVI ст. при дворі Сигізмунда I, підтримувала більшість литовського, українського та білоруського шляхетства і міщанства. Першим кроком до цього була обіцянка великого князя литовського Олександра, зафіксована в Уставній грамоті Волинській землі 1501 р: «А то имь маемь все держати тые члонки, што в семь нашомь листе верху стоить выписаныи, до тех часвь, покій права статуты вь сей земли отчезне нашой великому князству Литовскому вставимь: а коли права статута у вь отчизне нашой уставишь, тогды вси земли наши одного ся права держати мають и однимь правомь сужоны будуть, подле статуту»². Підготовка проекту збірника почалася під керівництвом канцлера Миколи Радзивилла Молодшого, а після його смерті в 1522 р. кодифікаційну роботу продовжив канцлер Альберт Гаштольд. Розпорядженням великого князя литовського і короля польського Сигізмунда I від 29 вересня 1529 р. цей правовий акт було затверджено. Він став правовою основою для розвитку литовсько-руського права загалом й міського зокрема на всій території Великого князівства Литовського. Серед науковців існують принаймні дві точки зору щодо подальших редакцій цього правового акта: згідно з першою наступні кодекси Литовського статуту 1566 і 1588 рр. були принципово новими кодифікованими збірниками (кодексами кодексів), а Литовський статут 1529 р. – їх базовим джерелом; відповідно до другої, яку поділяє автор статті, Литовські статuti 1566 і 1588 рр. та подальші переклади польською мовою 1614–1786 рр. і російською 1811 р., стали новими удосконаленими редакціями I Литовського статуту. Про те дискусії на цю тему продовжуються і нині. Хоч би як було, Литовські статuti протягом 300 років займали перші місця в ієрархії нормативно-правових актів систем законодавства Великого князівства Литовського; Київського, Волинського, Подільського і Брацлавського воєводств Речі Посполитої; Гетьманської України та українських губерній Російської імперії до 1842 р.

Статут Великого князівства Литовського 1529 р., як джерело міського права характеризує таке: 1) таке містить основні принципи формування джерел міського права; 2) безпосередньо містить норми міського права; 3) містить норми-гарантії майнових і особистих немайнових прав міщанського стану. Так, Литовський статут 1529 р. закріплював такі конкретні права міщан: право на реалізацію наявних свобод і вольностей, наданих попередньою та існуючою владою (Розділ III, арт. 7)³; право на особисту недоторканність, а саме на те, що ніхто не може бути покараний інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та порядку, встановлених законом (Розділ I, арт. 1)⁴; право власності на спадкове майно (Розділ III, арт. 9)⁵. Крім того міщани повністю звільнялися від сплати всіляких даних, податків та відробіткових повинностей, крім мостової, дорожньої, замкової та гінцевої (Розділ I, арт. 22)⁶. Заборонялося в містах встановлення нових мит під загрозою втрати маєтку (Розділ I, арт. 214)⁷. Проте Литовський статут 1529 р. визначав деякі необхідні обмеження та обов'язки для міщан. Наприклад, відповідальність міщан за злочини проти життя і здоров'я залежних селян і підданих не за міським, а за земським правом (Розділ VI, арт. 19)⁸; обов'язок міського бургомістра доповідати про безпритульних селян і невільників під час голоду їхнім панам (Розділ XI, арт. 11)⁹; заборона самовільного, насильницького стягування міщанами кредитів з селян та інших духовних і світських осіб (Розділ XII, арт. 9)¹⁰. Позитивним є те, що встановлювалася нова норма цивільного права про письмове оформлення позики – грошей понад 10 коп. яка поширювалася і на міщан. Все-ж такі більшість цивільних, кримінальних, процесуальних норм інших галузей права Литовського статуту 1529 р. стосувалася представників усіх груп підданих, включаючи міщан, не вказуючи в артикулах суб'єкта цього стану. На цьому робота з упорядкування й удосконалення литовсько-руського законодавства у великокняжій канцелярії не припинилася, а навпаки розгорнулася з новою силою. Результатом цієї праці став Статут Великого князівства Литовського 1566 р. під назвою Волинський.

Нова редакція Литовського статуту 1566 р. мала безумовно досконалішу систематизацію правового матеріалу. Структурно він складається з 14 розділів, поділених на 367 артикулів, викладених канцелярською мовою. Як і в тексті базового Литовського статуту 1529 р., у новій редакції норми, якими керувалися міські самоврядні органи та міщани, були розпорознені по всьому змісту. Але новизною стало те, що в до Розділу

III «О вольностяхъ шляхетскихъ и о размноженіи Великого Князства Литовского» та в Розділі IV «О судьях и о суждех и о выбираніи судей въ повете» були вже виписані окремі артикули з посиланням на магдебурзьке право. Насамперед, у розділі III арт. 27 «О мещанехъ места нашего Виленского, якимъ правомъ шляхту зъ мещаны судити мають» вказано, що міщани столичного м. Вільно за злочини проти шляхтичів повинні притягатися до міського суду: «Тогда о то судить врьдъ мескій маеть своимъ судомъ, Майдеборскимъ правомъ...»¹¹. Цікавим є те, що в цьому самому артикулі міщани інших міст (у тому числі українських. – *Авт.*) за злочини проти здоров'я та життя, що скоїли проти них шляхтичі, повинні їх судити за нормами земського права Литовського статуту 1529 р. короля Сигізмунда I: «А мещане иныхъ мествъ шляхту судити мають о раны о головщизны ихъ шляхетскіе земскимъ правомъ, водлугъ стародавнього статуту Короля его милости Жикгимонта пана отца нашего»¹². За новими правилами розділом III, арт. 30 визначається порядок встановлення в містах з магдебурзьким правом управління еталонних вимірів об'єму і ваги за зразком м. Вільно: «Которая мера маеть быть чотыри корцы вымерена у Вильни отъ врьду пана воеводы Виленского, а при себе мають мети урядъ местскій, где въ которыхъ местехъ право Майдеборское есть»¹³. В розділі IV арт. 47 під назвою «Про міщан права Магдебурзького» визначається порядок захисту потерпілих від шляхти міщан: «Тежь уставуемъ, если бы которому зъ мещанъ нашихъ права Майдеборскаго которая кривда дела отъ князей наших, пановъ землянь, а они бы сами добровольно усправедливити не хотели; тогда такого кожного мещанинь до суду земского поветового позвати, и далее поступовати противно ему подле поступку права и статуту земского»¹⁴. Тобто міщани отримували право звертатися зі скаргами на представників шляхти (князів, панів, землян) до повітових судів. Деякі інші артикули, які стосувалися міщан, були взяті з Литовського статуту 1529 р. без змін, а деякі записані з незначними доповненнями.

Наступна редакція Литовського статуту 1588 р. була одна із найкращих з точки зору законодавчої техніки у порівнянні з тогочасними європейськими кодексами Середньовіччя і Нової доби до кінця XVIII ст. Автор статті погоджується з М. Чубатим: якщо взяти до уваги систему всієї третьої редакції, то в порівнянні з попередніми вона займає місце на порядок вище, а її укладення свідчить про високу правничу ерудицію авторів¹⁵. Структурно зміст редакції Литовського статуту 1588 р. був подібним до попереднього Литовського статуту 1566 р., такі самі 14 розділів з аналогічними назвами, а от кількість артикулів була збільшена майже на 100 і досягла 488. Перші чотири розділи стосувалися державного права та судоустрою, наступні шість можна віднести до цивільного права й останні чотири переважно вміщували норми кримінального матеріального і процесуального права. Виклад окремих артикулів став складнішим із застосуванням більшої кількості юридичних термінів. Усі положення, які відносились до міського права, були збережені, але деякі значно доповнені, й артикули отримали нову нумерацію. Так арт. 35 III розділу «О мещанех места нашего виленского и о иныхъ местахъ наших, яко шляхте справедливост зъ нихъ чинена быть маеть» чіткіше вказує на підсудність міщан та шляхтичів за злочини один проти одного. Справи обвинувачених шляхтичів за злочини проти міщан мали розглядатися за нормами чинного статуту: «...але сим статутомъ шляхте зъ мещанъ суд и справедливостъ вшелякую чинити повинни будуть»¹⁶. Крім того в цьому артикулі є відсылна норма до 38 арт. III розділу «О слуги и о люди шляхетские и челядь домовую, которая до местъ входить», в якому встановлювалося, що біглі селяни і слуги шляхетські отримували міський імунітет, якщо прожили в місті протягом 10 років і не мали видаватися попереднім господарям: «... кроме которые бы слуги и люди отчизные шляхетские пришедши до местъ нашихъ а приемши право, в которомъ зъ местъ нашихъ и оседлость маючи, а заседить десеть лет, таковыхъ слугъ зъ местъ нашихъ войтове и врьдники наши выдавати не мають»¹⁷. Очевидно, що вказана норма явно була запозичена із західноєвропейського міського права. Навпаки, згідно з арт. 49 III розділу шляхетські домоволодіння в містах отримували свій імунітет і не підлягали міській юрисдикції: «Уставуемъ, абы в такихъ домехъ, которые панове рада наши и иные станы народу шляхетского в месте нашемъ столечномъ Виленскомъ и в нашихъ местехъ нашихъ не под присудомъ местскимъ, але под правомъ и вольностью шляхетскою держать...»¹⁸. Артикул 68 IV розділу «О мещанехъ и людяхъ нашихъ в кривдахъ ихъ отъ шляхти» відрізняється від аналогічного артикула в Литовському статуті 1566 р. тим, що також має відсылну норму до арт. 48 цього самого розділу «Которымъ бы се деяли якие кривды отъ врьдниковъ, слугъ бояр и подданныхъ нашихъ», де детально викладено процесуальні норми про порядок розгляду судових справ, починаючи з позовних скарг і закінчуючи судовими видатками. За змістом це один із найбільших артикулів даної редакції. Цікавим на нашу думку є зміст арт. 54 III розділу «О монополияхъ, то естъ недаванья одной особе в аренду и заведанье пожитковъ, всей речі посполитой належашихъ», який відноситься також до міських господарств. У цьому разі термін «речі посполита» має поняття «грумада», «державна», а під монополією розуміли виключне право на володіння будь-якими речами або вжиття якихось заходів (наприклад, торгівлі), що саме цим артикулом і заборонялось: «... ани монополию речей тыхъ, которые с паньствъ нашихъ такъ польскихъ, яко литовскихъ походять, уставляти допустити не маемъ»¹⁹. Можна вважати, що саме з Литовського статуту 1588 р. починається вітчизняне антимонопольне законодавство. Загалом, з усього тексту випливає, що більшість нових положень Литовського статуту 1588 р., які стосувалися міщанського стану та міського самоврядування, були запозичені із збірників магдебурзького права («Зерцало саксонів») або узгоджувалося з ними.

З моменту утворення Речі Посполитої у 1569 р. (Люблінська унія) як об'єднаної держави Польщі та Литви в українських воеводствах указами короля офіційною мовою адміністративно-судових установ стає польська, хоча на практиці в українських містах діловодство продовжує вестися канцелярською мовою Великого князівства Литовського. Щоб привести чинні збірники законодавства у відповідність до встановлених правил за постановами уряду В 1614, і 1619 рр. Литовський статут 1588 р. друкується з різними додат-

ками (Трибунал Луцький) у перекладі на польську мову у м. Вільно. Компіляція була не досконала і тому ще кілька разів здійснювався переклад як польською, так і німецькою та латинською мовами. Хоча ці переклади і містять деякі граматичні неточності, зміст артикулів, що стосувались міського права, залишився незмінним.

Після другого й третього розділів Речі Посполитої (1793, 1795) українські землі Волині, Правобережної Київщини і Поділля увійшли до Російської імперії та разом з раніше приєднаною Лівобережною Україною все-таки продовжували зберігати відносну автономію в праві, у тому числі й в переважному застосуванні правових актів попередньої доби. Внаслідок об'єктивних економічних і соціально-політичних передумов та юридично-технічних причин на початку XIX ст. в Російській імперії виникає необхідність у проведенні систематизації як загальнодержавного взагалі, так і безпосередньо українського права. Одним із позитивних результатів кодифікаційних комісій стали підготовка та видання російською мовою Литовського статуту 1811 р., основою якого став текст Литовського статуту польського видання 1786 р., а для контролю членів кодифікаційної комісії користувалися текстом третьої редакції 1588 р. Переклад Литовського статуту, опублікований у 1811 р. російською мовою, складався з двох книг, що відповідають його двом частинам. У першій вміщено правові норми шести розділів: 1. Про нашу государеву особу; 2. Про земське ополчення; 3. Про вольності дворянські і про межі Великого князівства Литовського; 4. Про суддів і суди; 5. Про придане і віно; 6. Про опіку. Частина друга містить норми права, які поділяються на вісім розділів: 7. Про записи і продажі; 8. Про заповіти; 9. Про повітового підкоморія, межового суддю та про межові справи, про кордони і межі; 10. Про ліси, про ловлю, про борті, озера, луки; 11. Про насильництво, побої і про платежі за голову дворянина; 12. Про платежі за голову і про нав'язки простолюдинам та про таких людей і челядників, які від панів своїх відходять та про інших служителів; 13. Про загарбання та про штрафи і нав'язки; 14. Про злодійство всякого роду²⁰. Норми які стосувалися міщанського стану та міському самоврядуванню, переважно вміщені в третьому і четвертому розділах, через те що переклад Литовського статуту 1811 р. на російську мову мав деякі неточності і кодифікаційна комісія постійно вдосконалювала текст і виправляла помилки. У 1830 р. було зроблено один із кращих перекладів Литовського статуту, але він так і не друкувався²¹. Литовський статут 1811 р., містив норми міського права, залишався чинним аж до введення в дію у повній мірі Зводу законів Російської імперії на Лівобережній Україні у 1840 р. і на Правобережжі у 1842 р.

Отже, потрібно зауважити, що протягом трьох століть Литовські статuti, які ще досі до кінця не досліджені відображали державні інтереси стосовно міського самоврядування та були спрямовані на регулювання широкого кола суспільних відносин в українських містах. Тому для виявлення особливостей генезису українського міського права вони поряд з іншими документальними джерелами потребують подальшого наукового аналізу.

¹ Кіселичник В. Львівське міське право: поняття, джерела, періодизація та зміст / В. Кіселичник // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2004. – Вип. 39. – С. 102–110. – С. 104.

² Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою комиссією. – СПб: Въ Типографіи II Отделенія Собственной Е.И.В. Канцеляріи, 1846. – Т. I. – 375 с. – С. 28.

³ Статuti Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – 464 с. – С. 224.

⁴ Там само. – С. 208.

⁵ Там само. – С. 225.

⁶ Там само. – С. 215.

⁷ Там само. – С. 214.

⁸ Там само. – С. 248.

⁹ Там само. – С. 283.

¹⁰ Там само. – С. 287.

¹¹ Статутъ Великого князства Литовского 1566 года и поправки статутные 1578 года // Временникъ Императорскаго Московскаго общества исторіи и древностей Россійскихъ. – М.: Университетская типографія, 1855. – кн. 23. – 484 с. – С. 56.

¹² Там само. – С. 56.

¹³ Там само. – С. 58.

¹⁴ Там само. – С. 91.

¹⁵ Чубатий М. Д. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права / М. Д. Чубатий. – К.: Ноосфера, 1994 – 218 с. – С. 101.

¹⁶ Статuti Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Т. III. – Статут Великого князівства Литовського 1588 року: Кн. I / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2004 – 560 с. – С. 419.

¹⁷ Там само. – С. 421.

¹⁸ Там само. – С. 425.

¹⁹ Там само. – С. 427.

²⁰ Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А. П. Ткач. – К.: Вид-во Київ. університету. – 1968. – С. 152.

²¹ Там само. – С. 154.

Резюме

Публікацію присвячено характеристиці одного із джерел українського міського права, а саме Литовських статутів, що були чинними правовими актами на території України протягом XVI – першої половини XIX ст.

Ключові слова: міське право, джерела права, самоврядування, Литовські статути.

Резюме

Публикация посвящена характеристике одного из источников городского права, а именно Литовским статутам, которые были действующими правовыми актами на территории Украины на протяжении XVI – первой половины XIX вв.

Ключевые слова: городское право, источники права, самоуправление, Литовские статуты.

Summary

Publication consecrated one characteristic of the sources of Ukrainian municipal law, namely the Lithuanian statutes that were applicable regulations in Ukraine during XVI – first half of the nineteenth century.

Key words: municipal law, sources of law, government, Lithuanian statutes.

Отримано 2.02.2012

Л. В. ДЯЧУК

Леонтій Володимирович Дячук, кандидат історичних наук, доцент Київського університету імені Тараса Шевченка

**БАТЬКІВСЬКИЙ ПЕКУЛІЙ
У РИМСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА В ДИГЕСТАХ ЮСТИНІАНА**

Актуальність дослідження римської юриспруденції пов'язана з тим, що римськими юристами були закладені теоретико-методологічні основи правової системи, яка в процесі еволюції набула універсальних рис і стала основою для формування правових систем континентальної та інших правових сімей. Тому не випадково римське право та юриспруденція, починаючи від *глосаторів* та до німецьких *пандектистів*, стало предметом численних наукових досліджень. Завдяки таким обставинам європейські романісти XIX ст. (Th. Mommsen, L. Mitteis, Th. Reinach, O. Gradenwitz та інші) сформувавши так зване «сучасне римське право», в контексті якого обговорювались різні аспекти римської юриспруденції. Так, проблеми пекулярних відносин за фрагментами Дигест Юстиніана досліджували такі відомі романісти, як І. С. Перетерський, Ф. Айзель, Ф. Шульц, М. Пампалоні, Г. Ерман, А. Фабер, Крюгер, Граденавіц¹. Важливі оцінки та зауваги в даному контексті зробили Ф. Барон², Ф. Шулін³, Є. Ліпшиц⁴, Д. Дождев⁵ та ін. Особливий науковий інтерес викликають дві праці німецького дослідника Густава Мандрі (G. Mandry): *перша, безпосередньо присвячена пекулію, а наступна – пекулію, в контексті сімейних правовідносин*⁶.

Отже, на межі античної та християнської епохи починається розквіт римської юриспруденції. Він позначений, зокрема, особливою увагою юристів-класиків до правовідносин домовладки та підвладних синів у контексті *батьківського пекулію* (peculium profectio). Основними джерелами римської юриспруденції були: 1) преторські едикти, в яких присутні відповідні позови (actio de peculio, actio de iudicati peculio, actio de in rem verso (Gai, 4.72); 2) праці творців системи і науки jus civile та jus pretorium, знаменитих юристів кінця передкласичного періоду – Квінт Муцій Сцевола (15.1.49) – консул 95 р., великий понтифік, автор De jure civile, яка була покладена в основу правової науки європейських народів⁷; Сервій Сульпіцій Руф (D.) – консул, дослідник преторського едикту («Ad Brutum» (Брут М. Ю. – претор 140 р., разом з Публієм Муцієм Сцеволою та Манієм Манілієм, був творцем цивільного права – D. 1.2.2.39); учень Сервія, Алфен Вар – консул 39 р. до н. е., автор 40-а кн. «Digesta» (D. 15.3.16.)⁸ та Квінт Елій Туберон (Quintus Aelius Tubero, бл. 80 р. до н. е. – після 23 р. до н. е.), один з творців римської правової науки, автор більше 10-ти праць з публічного та приватного права, що визначив поняття пекулію, яке обговорювалось Цельсом (D. 15.1.6) та Ульпіаном (D. 5.1.7). Таким чином, римські юристи класичного періоду у своїх дослідженнях пекулію використовували не тільки першоджерела – преторські едикти та відповідні аціоне, але й науковий досвід своїх вчителів та попередників.

Про актуальність даної проблематики в добу принципату говорить те, що від початку та до кінця класичного періоду (біля 250 років) з-під пера римських юристів вийшло більше 50-ти багатотомних праць (30 відомих нам за текстами, біля 10-ти – лише за назвами, і приблизно стільки ж, – за посиланнями на імена їх авторів), в яких досліджувалися та формувалися гіпотези правових пекулярних відносин. Авторами таких досліджень були засновники та представники таких двох науково-юридичних шкіл, відомих за Помпонієм,